

Historia Kościoła

HISTORIA KOŚCIOŁA DUCHA ŚWIĘTEGO

Kościół pod wezwaniem Ducha Świętego w Sandomierzu położony jest w obrębie Starego Miasta, tuż obok Bramy Opatowskiej. Świątynia ta posiada wielowiekową historię i jest jednym z sześciu zachowanych zabytkowych kościołów w Sandomierzu. Dzieje jej powstania sięgają wieków średnich, kiedy to około 1292 r. Kasztelan krakowski Żegota ufundował w Sandomierzu dla Zgromadzenia Kanoników Regularnych Świętego Ducha de Saxia (Duchaków) kompleks budynków, w skład którego wchodził: kościół, klasztor i szpital.

Wyjątkowość tego miejsca podkreślała prowadzona przy kościele od wieków działalność dobroczynna. Duchacy objęli w mieście swą opieką chorych, biednych, porzucone dzieci i sieroty. Ostatni przedstawiciel Zakonu Duchaków ks. Jakub Janowski, opiekował się kościołem Ducha Świętego i zabudowaniami klasztornymi do 1814 r. Następnie tymczasowy zarząd sprawował Administrator ks. Tomasz Drozdowski, ówczesny proboszcz parafii Obrazów. Od 1819 r. budynki szpitalne zostały przekazane Siostrze Miłosierdzia Świętego Wincentego à Paulo.

Pierwotnie budowla ta na pocz. XIV w. – podobnie jak pozostałe zabudowania Zakonu Duchaków – była prawdopodobnie drewniana i znajdowała się poza murami miejskimi, co odpowiada istniejącej w wiekach średnich zasadzie lokacji świątyń, która nakazywała umieszczanie ich przy głównych ulicach miasta w niewielkiej odległości od muru miejskiego.

Świątynia spłonęła w pożarze w 1349 r., podczas najazdu Litwinów na miasto. Następnie, kościół ten odbudowano w II połowie XIV wieku, ale już jako świątynię murowaną położoną po nowym rozplanowaniu miasta w obrębie murów miejskich. Wzniesiono wtedy kościół gotycki, pseudodwunawowy (w środku nawy stał filar wspierający bogate gotyckie sklepienia żebrowe) z kaplicami od strony południowej i od strony północnej wraz z charakterystyczną fasadą, prezbiterium i sygnaturką. Budowla była wykonana z cegły i pierwotnie pokryta gontem. Z kolei drewniane budynki klasztorne i szpital spłonęły w 1532 r. Po tym wydarzeniu cały kompleks odbudowano z kamienia.

Kościół ulegał w kolejnych wiekach zniszczeniom podczas nawiedzających miasto pożarów. Po największym z nich, który miał miejsce w 1757 r.,

świątynię odbudowano już w stylu barokowym. Obecny wygląd kościoła pw. Ducha Świętego kształtował się w ciągu wieków XIX i XX.

W 1829 r. dobudowano obecnie istniejącą fasadę kościoła, a 1857 r. pokryto budynek blachą żelazną. Dopiero w 1912 r., artysta Karol Frycz wykonał prace konserwatorskie w wystroju dekoracji malarskiej kościoła m. in. iluzjonistycznie malowanego głównego ołtarza.

W czasie działań zbrojnych w II wojnie światowej, kościół i szpital nie doznał większych zniszczeń. Jedynie w 1944 r. pocisk uderzył w dach prezbiterium, niszcząc znaczną część sklepienia. Po II wojnie światowej przeprowadzano renowację wnętrza kościoła, kilkakrotnie odbudowywano też sygnaturkę kościelną i odnawiano fasadę świątyni.

ARCHITEKTURA KOŚCIOŁA PW. DUCHA ŚWIĘTEGO

Od strony dziedzińca, uwagę zwracają szlachetne gotyckie proporcje bryły kościoła i częściowo zachowana kamieniarka okien z XIV wieku. Natomiast od strony zachodniej widzimy klasycystyczną fasadę z 1829 r. wykonaną według projektu Feliksa Popławskiego. Jej lico jest nieznacznie wysunięte przed fasadę pozostałych budowli i ujednolicone z nimi pod względem stylu architektonicznego. Wygląd zewnętrzny zdaje się akcentować wymiar duchowy tego miejsca, gdzie panuje atmosfera skupienia na modlitwie, wewnętrznego wyciszenia, swoistego spokoju ducha, ciepła i bezpieczeństwa.

Kościół pw. Ducha Świętego jest jednonawowy, z wydłużonym trójprzęsłowym prezbiterium. Wewnątrz nawa i prezbiterium nakryte są sklepieniami kolebkowymi z XVIII wieku.

Prezbiterium

W centralnej części znajduje się **Ołtarz Główny z 1770 r.** Namalowany prawdopodobnie przez Macieja Rejchana. Ma on charakter barokowo-rokokowy i jest przykładem iluzjonistycznej architektury malowanej na tzw. ścianie parawanowej. Ołtarz przedstawiają zestawione ze sobą kolumny oraz pilastry umieszczone na wysokim cokole, które podtrzymują załamujące się półkolem w głąb belkowanie. Przed kolumnami malarz umieścił dwie postacie: Świętego Augustyna i założyciela Zakonu Duchaków bł. Gwidona z Montpellier. W tworzącym kopułę zwieńczeniu ołtarza widać grupę trzech aniołów, z których środkowy stoi na obłokach

i trzyma w dwóch rękach dość duży krzyż Duchacki. We wnęce ołtarzowej umieszczony jest obraz przedstawiający biblijną scenę Zesłania Ducha Świętego.

Poniżej ołtarza znajduje się **rokokowe tabernakulum** z 4 ćw. XVIII wieku, zwieńczone bazurową koroną z krzyżem Duchackim.

Po stronie północnej prezbiterium widzimy również zabytkową **rokokową ambonę**, bogato rzeźbioną z czwartego ćwierćwiecza XVIII wieku. Oba wspomniane wyżej dzieła związane są z warsztatem lwowskiego rzeźbiarza, Macieja Polejowskiego.

Po remoncie z nawy głównej w 2016 r. przeniesiono na stronę północną prezbiterium ważny historycznie obraz – Świętego Hieronima (przeniesiony do świątyni po rozebraniu kościoła św. Hieronima pod koniec XIX w.).

Nawa główna

W nawie głównej przy ścianie wschodniej znajdują się dwa ołtarze boczne pochodzące z drugiej połowy XVIII wieku, wykonane z drewna, z figurami puttów i rzeźbionymi mensami.

Pierwszy ołtarz boczny Pana Jezusa z Otwartym Sercem znajduje się po lewej stronie kościoła od ołtarza głównego. W ciągu wieków umieszczone w nim były kolejno: drewniany krucyfiks, obraz Świętego Wincentego à Paulo z I połowy XIX wieku. Poniżej obrazu, na ołtarzu tym umieszczony jest niewielki obraz przedstawiający Świętą Teresę z Lisieux.

Drugi ołtarz boczny Matki Bożej Częstochowskiej, znajduje się po prawej stronie ołtarza głównego. Pierwotnie znajdował się w tym miejscu obraz Świętego Augustyna, następnie obraz Matki Bożej Szkaplerznej z końca XVIII wieku. Natomiast od 1947 r., w ołtarzu jest umieszczony obraz będący kopią Jasnogórskiego Wizerunku Matki Bożej.

Omawiając wystrój wnętrza świątyni pw. Ducha Świętego, należy także zwrócić uwagę na pamiątkowe epitafia czyli nagrobki, których niegdyś było tutaj wiele. W chwili obecnej zachowane zostały jedynie dwa – Siostry Przełożonej Ewy Jabłońskiej i ks. dra Romualda Andrzeja Syty.

W świątyni zachowała się także tablica upamiętniająca obchody tysiąclecia Chrztu Polski w Sandomierzu. Znajduje się na niej napis:

Chór

Chór znajdujący się w kościele pw. Świętego Ducha został wybudowany w trzecim ćwierćwieczu XVIII stulecia według projektu ks. Józefa Karsznickiego z drugiej połowy XVIII wieku, esowo wygięty, wsparty jest na filarach. Ma on charakter późnobarokowy, z ramionami wzdłuż bocznych ścian nawy, wsparty jest na arkadach filarowych. Parapet chóru jest wklęsło-wypukły, rozcłonkowany pilasterkami i płycinami.

Zakrystia

Zakrystia kościoła znajduje się od strony południowej, jest zasklepiona i posiada jedno okno. W zakrystii stoi ołtarzyk z Matką Bożą trzymającą Dzieciątka i znajduje się na nim napis: „Mater purissima”. Jest tam również umieszczone pozwolenie bpa Adam Prospera Burzyńskiego na odpust, wydane 8 czerwca 1824 r., czyli zaledwie pięć lat po sprowadzeniu do Sandomierza Sióstr Szarytek.

Kaplica Pana Jezusa Miłosiernego

Z badań historycznych wynika, że jeszcze w XVII i na początku XVIII wieku przy kościele pw. Świętego Ducha w Sandomierzu znajdowały się cztery kaplice: I – Pana Jezusa Miłosiernego; II – Matki Bożej Loretańskiej; III – Świętej Zofii; IV – Świętego Andrzeja.

Do czasów współczesnych przetrwała jedynie **Kaplica Pana Jezusa Miłosiernego**. W jej wnętrzu, obecnie istniejącej kaplicy znajduje się ołtarz rokokowy z II połowy XVIII wieku, z wygiętymi kolumnami i rzeźbami aniołów. W tym barokowym ołtarzu, we wnęcie środkowej umieszczona jest rzeźba Chrystusa Frasobliwego, zapewne z XVI wieku. Według tradycji figura Pana Jezusa została przeniesiona z kaplicy zamkowej, po najeździe szwedzkim do kościoła pw. Ducha Świętego, gdzie w krótkim czasie zasłynęła jako łaski czyniąca. Postać Jezusa Chrystusa ukazana jest metalowej sukience i koronie barokowej, obok której znajdują się liczne wota od XVIII wieku.

W dolnej części ołtarza znajdują się dodatkowo, jako elementy dekoracyjne **dwie figurki aniołów**, jeden z nich trzyma w dłoniach krzyż.

Ołtarz u podstawy jest bogato rzeźbiony, znajduje się tam płaskorzeźba Jezusa Miłosiernego wzorowana na figurze z górnego ołtarza Pana Jezusa Frasobliwego, w otoczeniu aniołów i osób z ludu. Tematykę ołtarza z kaplicy podkreśla jeszcze dodatkowo witraż umieszczony w jedynym oknie w tej części świątyni.

Polichromię na ścianach kaplicy tworzy **sześć (jeden z nich jest podzielony na dwa mniejsze) obrazów przedstawiających troski i zmartwienia ludzkości**, z którymi zwraca się ona do Jezusa. Pierwszy, przedstawia człowieka z kapłanem; drugi matkę, modlącą się o uzdrowienie dziecka; trzeci męża, który wskazuje umierającej żonie, na zjawiającego się Pana Jezusa Miłosiernego; czwarty, matkę ofiarowującą swe niemowlę Panu Jezusowi Miłosiernemu; piąty, chorego na nogi; szósty, więźnia wyzwolonego z kajdan.

Dzięki opiece Ducha Świętego i trosce wielu zaangażowanych dla dobra świątyni osób kościół pw. Ducha Świętego istnieje w Sandomierzu już od prawie ośmiu wieków.